

Перші українські державники-соборники

I.

На сторінках журналу «ОРЛИК» ч. 7 з'явилася стаття про Миколу Міхновського, в якій автор старається представити його як першого українського державника-соборника з часів на переломі 19 і 20-го століття. Без сумніву, М. Міхновський був свідком державником-соборником, але не першим у нашій історії 19-го і початку 20-го століття. Автор має слуханість щодо свого твердження лише остаточно, що М. Міхновський був першим на території російської землі України, що підніс ясно й одверто українську соборницько-державницьку ідею, її поширював там у часах повного занiku української самостійницько-державницької думки та зумів з'єднати для неї гурток прихильників. Ідея самостійності України залишився він вірним до кінця свого трагічного життя, хоч сам від осені 1918 р. не брав уже ніякої участі у великий і кривавій боротьбі для оборони нашої державної самостійності і соборності.

Журнал «ОРЛИК» прийняв називу в честь двох борців за державну самостійність України — гетьмана Пилипа Орлика (1742 р.) і його сина, Григорія Орлика (1759 р.), генерала французької служби. Обидва вони — батько і син — розвели жлаву пропаганду в цілій низці західно-європейських держав і в Туреччині за державною самостійністю України, після нещасного для нас висліду бою від Полтавою (1709 р.) і виходу гетьмана Івана Мазепи разом зі своїм союзником, шведським королем Карлом XII, з рештками обох армій за Дністер до Бендер у Бесарабії. Там незабаром, ще того ж самого року, вмер І. Мазепа, а король Карло XII вернувся до Швеції. Державниками-самостійниками були не тільки Орлики, але й великий гурт з-поміж тих, що по полтавському бою вийшли з Мазепою на першу нашу масову військово-політичну еміграцію — з початку до Бесарабії, тоді турецької провінції, а пізніше дальше на Захід, головно в Австрію, (Прусію, Саксонію), Гамбург і Францію, а деято з них на якийсь час, між ними і Пилип Орлик, і в Туреччину, як теж у Польщу до Варшави. Такими ж державниками-самостійниками з мазепинського гуртка м. і. були: небіж І. Мазепи Андрій Войнаровський і Григор Герцик, що їх гетьман Пилип Орлик, наступник Мазепи, уживав до різних дипломатичних місій у справі визволення України з московської неволі. За дипломатами Орлика слідкували бачно численні царські агенти Петра I по цілій Європі і старалися захопити їх у свої руки, силою чи підступом. Царський посол у Гамбурзі арештував там підступно в жовтні 1716 р. Андрія Войнаровського і вивіз його до Росії. Цар Петро I не покарав А. Войнаровського смертю, як це зробили б нинішні його наступники, але вислав його на заслання у Сибір біля Якутська, де Войнаровський і вмер 1740 р. Царський посол у Варшаві захопив там 1720 р. Григора Герцика і, не зважаючи на протест польського уряду, вивіз його на Московщину. Там Герцик десь незабаром і загинув у великих зліднях. Ці події пригадусмо тому, що й сьогодні червоний цар пішов і в цьому слідами Петра I, бо ж його агенти, як колись царські, виловлюють ще й нині на вулицях європейських столиць або в помешканнях, силою чи підступом, наших державних самостійників і теж вивозять їх на Московщину. Тільки тепер червоний московський деспот далеко лютіший від колишнього білого царя, і доля скоплених тепер теж далеко трагічніша.

Позамазепинські державники — Орлики, Войнаровський, Герцик та інші — були державниками-самостійниками, але ще не соборниками. Ледве чи

думали вони про визволення вже тоді українських земель, що були під Туреччиною (Буковина і Бесарабія), Закарпаття, що було під Мадярчиною чи під Австрією, як теж Західно-українських Земель під Польщею. Практично йшло ім про державне визволення українських земель, що в першій половині 18-го століття були під російським царським ярмом, головно про т. зв. Гетьманщину.

І невідомий автор «Історії Русов» з кінця 18-го століття, що по суті прихильно ставився до самостійницьких змагань нашої козацької і гетьманської доби, не дав теж точного нарису наших державно-самостійницьких змагань в аспекті здійснення української державності в майбутності. Не дало її також і Кирило-Методіївське Братство в Кисві 1846/47 рр., що майбутню форму українського державного устрою уявляло собі в якійсь близькій неозначеній, неясній формі федерації республік усіх слов'янських народів. Про державну соборність усіх українських земель ні в «Історії Русов», ні у Кирило-Методіївських братчиків нема виразної згадки.

II.

Українська самостійницька державницька і одночасно соборницька ідея зродилася в Галичині в часі т. зв. весни народів, у 1848 р. Після проголошення в Австрії конституції і конституційних вольностей (квітень 1848 р.) і скасування панщини в Галичині, до якої входила тоді І. Буковина (травень 1848 р.), розвинулось бистро українське національно-політичне життя в Галичині, а незабаром і на Закарпатті. Головна Руська Рада у Львові під проводом греко-катол. єпископа, пізніше митрополита д-ра Григорія Яхимовича, як теж голови крилощанина львівської греко-кат. капітули, пізіше останнього греко-кат. єпископа в Колмі, о. Михайла Куземського та правника Івана Борисикевича, як заступників голови, видвигнула як найважливіше українське політичне домагання австрійських українців справу поділу Галичини на дві частини: східну — українську разом з українською Буковиною і західну — польську. За концепцією Головної Руської Ради мали бути створені з них дві окремі провінції — українська з власним законодатним сеймом у Львові і власною українською адміністрацією під владою окремого цісарського намісника у Львові, і те саме мали одержати галицькі поляки в Krakovі для західної Галичини. Значить, це мала бути широка українська національно-територіальна автономія українських земель в Австрії, куди ширша, у випадку її здійснення, як фактична автономія Гетьманщини з першої половини 18-го стол. до часу її формального скасування в 1764 р. Це домагання Гол. Руської Ради предложені австрійському центральному урядові і цісареві Фердинандові I. В окремому внесенні зголошено його того ж року (1848) в австрійському парламенті-конституанті, де засідало 39 українських послів (на всіх 383) під проводом єпископа д-ра Яхимовича, що на засіданнях коституанті мотивував обширно своє внесення на поділ Галичини на два окремішні краї — український і польський. Виводи в австрійській конституанті єпископа д-ра Яхимовича і саме внесення українських послів, згуртованих під проводом владики, підтримав у конституанті дуже гаряче посол д-р Франц Rieger, один з тодішніх чеських провідників, і ще деято з німецьких послів. Всі польські послі були проти українського проспекту, бо поділ Галичини на два окремі коронні краї — український і польський — був би підхватком кінця польського панування на українських землях в Австрії. Конституанті не

вирішила конституції і державного устрою Австрії; в березні 1849 р. її розв'язано, нових виборів не розписано і в Австрії аж до жовтня 1860 р. запанував знову абсолютизм. Справа української національно-територіальній автономії через поділ Галичини ніколи в Австрії — аж до її розвалу з кінцем 1918 р. — не була здійснена і у східній Галичині залишилося дальше польське верховодство й нестерпний польський тніт. Але сама ідея поділу Галичини і створення сурогату власної держави на підложкі української національно-територіальній автономії в Австрії — не завмерла. Порушували її особливо українські посли в галицькому соймі в 60-тих роках мин. стол., а отісля стала вона домаганням всіх українських політичних партій у Галичині і загальним домаганням українських мас — від 90-тих рр. мин. стол. аж до упадку Австрії. Головна Руська Рада в рр. 1848 і 1849 виявила своїм згаданим домаганням поділу Галичини чималий національно-політичний розум і політичний реалізм, зваживши, що це було вже кілька місяців після скасування панцини. Політична тактика Головної Руської Ради і першої Української (тоді з назвою Руської) Парламентарної Репрезентації в австрійському парламенті-конституанті в роках 1848 і 1849 була для Австрії прихильна. Воно самозрозуміло. Австрія скасувала панцину і дала нашому народові перші можливості національного розвитку й організації після тяжкої п'ятьсотлітньої польської неволі. Тодішня польська політика в Галичині, як також і мадярська на Закарпатті, були ворожі для українців та всіх іхніх еманципаційних змагань. Так само були прихильні для Австрії та династії Габсбургів і українські народні маси, що теж сподівалися від них великих полекш для себе та охорони від дальших зазіхань на них дотеперішніх польських і мадярських гнобителів. Але сподівання щодо помочі Австрії і династії обманули і наших тодішніх політичних діячів, і наші народні маси. Влада на українських землях залишилася надальше в руках поляків і мадярів. Це вигвороило пригожий ґрунт для поширення серед українців московофільства, яке довгий час спиняло наш національний розвиток на українських землях поза межами Росії.

III.

Критично поставився до тих загальних про-австрійських симпатій наших керівників політичних кол у 1848 р., а зовсім недовірливо до нібито прихильного нам австрійського уряду, мабуть, сданий о. Василь Подолинський (1815—1876), греко-кат. парох у далекому лемківському селі, здається, Волі Миговій біля Лупкова в Карпатах на мадярській граници (ліського повіту). Гарячий український патріот, сучасник національного пробудження Галичини о. Маркіян Шашкевич, людина з університетською освітою, о. Подолинський живо цікавився і нашим національно-політичним проблемами. Від т. зв. високої політики Головної Руської Ради у Львові стояв здалека, але нео цікавився і пильно за нею стежив.

Свої національно-політичні міркування про сучасне й майбутнє Галичини списав о. Василь Подолинський у своєму політичному творі «Glos przestrog» (Голос перестороги), який залишився довгий час у рукописі, що знайшовся в архіві греко-катол, капітули в Перемишлі. З того архіву рукопис о. В. Подолинського видістав проф. д-р Василь Щурат і оголосив його друком перед двадцятьма кількома роками на сторінках львівського щоденника «Діло» й окремою відбиткою зі своїми широкими заввагами. Очевидно, рукопису «Голосу перестороги» з цензурних причин не можна було оголосити друком в Австрії ні в 1848 р., ні довгий час пізніше. Тому рукопис залишився так довго недрукований, але зміст його був відомий численному гурткові знайомих автора. Нема сумніву, що сміливість його українських національно-політичних думок, таких зовсім нових та оригінальних, справляли на них сильне враження. Свій згаданий політичний твір

написав о. В. Подолинський польською мовою, що в половині мин. сторіччя була в Галичині, поруч з німецькою, розгорнутою мовою української інтелігенції, яку, за малими винятками, творило греко-католицьке духовенство. Воно було вже тоді в цілості з університетською освітою та з добрим знанням німецької і латинської мови; це були мови студій в університеті, бо гімназії в Галичині були виключно з німецькою мовою навчання, а виклади богословія і всі іспити на теологічному факультеті львівського університету, як і в інших університетах в Австрії, проходили виключно латинською мовою. Сам о. В. Подолинський, що походив зі старовинної священичої родини, був дуже освіченою людиною. Знав добре не лише німецьку літературу і, очевидно, доступну йому польську, але й був знайомий з важкішими літературними творами інших західно-європейських народів, що їх читав у перекладах на німецьку мову. Цікавився передовсім національним відродженням слов'янських народів в Австрії, Мадярщині і на Балкані, по-дібно як і Маркіян Шашкевич, Яків Головацький та Іван Вагілевич (т. зв. «Руська Трійця»), теж вихованці львівської греко-кат. генеральної духовної семінарії і студенти львівського університету, і знав — як і вони — про початки відродження української літератури на Наддніпрянщині.

Автор «Голосу перестороги» був свідомим українцем і таким залишився до кінця свого життя. Видатним українським патріотом і діячем був і його син Михайло Подолинський (1844—1894), професор державної академічної гімназії у Львові з українською мовою навчання, відомий свого часу український педагог і автор шкільних підручників. Визначним українським патріотом був і братанич о. Василя — о. Мирон Подолинський, мітрап і архіпресвітер греко-кат. єпископської капітули в Перешиблі, що впорядкував увесь її історичний архів і бібліотеку, що й переховав рукопис свого дядька. Польської мови у своєму творі ужив о. Василь Подолинський тому, що нео в щоденному житті користувалося тоді майже все українське греко-кат. духовенство в Галичині, хоч воно духовно не було ополячене і до Польщі та до поляків ставилося негативно. Зрештою, і гетьман Пилип Орлик, безсумнівно великий український державник, свої спогади і кореспонденцію писав головно польською мовою — рідше латинською. Польською мовою послуговувався і собор православних українських єпископів у Пинську 1791 р. і протоколи того ж собору теж списані польською мовою. Польською мовою списав свої дуже цікаві з політичного боку спогади о. Теодозій Бродович (1803 р.), мітрап і архіпресвітер уніяцької (греко-католицької) капітули в Луцьку на Волині, про польську пацифікацію українських селян і священиків на Волині і Поділлі в 1789 р. під наголовком „Widok przemostu na slaba niewinnosc srogo wymartej w roku 1789“, яку видав друком у Львові в 1861 р. о. Яків Головацький, тоді професор української мови і літератури у львівському університеті. Польською мовою вели приватну кореспонденцію такі визначні українські діячі в Галичині з першої половини 19-го стол., як перемиський греко-кат. єпископ Іван Снігурський і львівський митрополит кардинал Михайло Левицький, обидва неприхильно настроєні до поляків за їхню протиукраїнську політику і обидва дуже заслужені для організації українського народного шкільництва у своїх спархіях в добі перед 1848 р. Про це згадуємо тому, що б сьогодніше наше покоління, що мало знає, а здебільшого й зовсім не знає нашого недавнього минулого, зрозуміло, що можна бути великим українським патріотом, а свої твори, як того вимагають обставини даної доби, писати чужою мовою, хоч вони торкаються українських справ і писані для українців. Так, напр., «Історія Русов», глибоко патріотичний український політичний твір, був написаний російською мовою, і десятки літ був знаний українцям тільки як рукопис або з усної традиції. А який великий вплив мав цей твір на розвій української національно-політичної думки, між

іншими й у Тараса Шевченка і Миколи Костомарова!

Автор «Голосу перестороги», о. Василь Подолинський, розглядає положення галицьких українців в історичному аспекті і в тодішній дійсності 1848 р. та шукає для них політичного виходу на майбутнє. Він розбирає різні можливості — польську, австрійську, московську і врешті українську. Польську концепцію, себто тривку злуку Галичини з Польщею, він відразу відкидає. Така злуха, на його думку, означала б остаточну національну загибель для українського народу в Галичині. Польща від половини 14-го ст. вела тут нещадно і послідовно свою винародовлючу політику щодо українців у всіх ділянках життя. Не визнає їх і тепер окремою самостійною нацією. Свою історичну політику в Галичині довела б Польща до кінця, якщо Галичина опинилася знову в її виключному володінні.

Австрійська концепція була тоді в Галичині на денному порядку. Проповідувала її перша явна красна політична організація галицьких українців, Головна Руська Рада у Львові. Здавалося, що не задовго може здійснитися ця концепція: створення окремого українського коронного краю (Kronland) в Австрії. Хоч о. В. Подолинський і доцінював добре практичну варгість тієї концепції для нашого національного розвитку на випадок її здійснення, то сам у це здійснення мало вірив. Знав теж з маніфесту Головної Ради з 15 травня 1848 р., що вона стала виразно на ґрунті самостійності української мови та її окремішності від польської і російської мови, як теж на ґрунті національно-культурної сдності австрійських українців з наддніпрянськими. Але знав він теж, що в Галичині була тоді — і то не така дуже слаба, — і т. зв. тутешнянська, регіональна течія, — вона довгий час, аж до наших днів була передовсім на Закарпатті. Цієї течії автор «Голосу перестороги» як всеукраїнець, а не льокальний патріот, дуже боявся, тим більше, що вона була присміва для австрійсько-німецького уряду, бо виключала всякий можливий державний сепаратизм у майбутньому в сторону головного українського материка. І самі поляки в Галичині не дивилися косо на цю тутешнянську концепцію. Вони були переконані, що в тому випадку дадуть собі скоріше раду з такими галицько-австрійськими «тутешняками», відріваними зовсім від свого материного пnia. В довшу живучість якогось окремого галицько-русського цароду під скіптом Габсбургів і о. В. Подолинський не вірив. А вже зовсім і ніяк не хотів повірити у ширість Австрії супроти українців, яких вона в кожну хвилину може видати на поталу поляків. Цієї хвилини дожив сам автор «Голосу перестороги» вже в 1849 р., коли після намісника графа Стадіона, особисто прихильного українцям, галицьким намісником іменовано польського магната графа Агенора Голуховського, першого польського намісника в Галичині, наставленого вороже до українських національних і політичних намагань. За його десятилітнього намісництва скоро скінчилися міражі в рожевих барвах Головної Руської Ради, що незабаром і сама перестала існувати. Остаточно в 1867 р. галицька польська шляхта після розгрому третього польського повстання проти Росії в 1863 р. погодилася з Габсбургами і за заяву своєї лояльності до австрійської династії і держави одержала на ціле півторіччя всевладнє панування над галицькими українцями. І о. В. Подолинський усе те ще побачив на власні очі, бо вмер ційно 1867 р. у 61 році життя.

Сталося і те, що віщим оком передбачав о. В. Подолинський. Лицемірна політика австрійського уряду, тоді суто німецького і централістичного, який за словами «Голосу перестороги» прямував до

германізації австрійських слов'ян, між ними й українців — це зрештою було наглядне до 1848 р. — скріпила зрист московільства, течії, яка прямувала до національного об'єднання з Московчиною. Тісю течію поплили передовсім тутешняки, а далі і всі зневірені в доцільність нашої австро-фільської політики. Москвофільство на три десятки літ здобуло перевагу серед галицьких українців і заморозило на довгий час українське національне відродження. Москвофільські течії піддалася більшість греко-католицького духовенства. Але о. В. Подолинський залишився непохитно вірним українській національній ідеї у всеукраїнському аспекті. За найбільше лихо для Галичини вважав він державну злуку Галичини з Росією і якнайрішучіше відкідає у цитованому нами своєму творі третю можливість — російську концепцію, себто злуку Галичини з Росією. Як причину свого насикрізь негативного наставлення до Росії подає о. В. Подолинський нівелляційну аж до подробиць царсько-російську політику супроти України після Переяславського договору з 1654 р., а зокрема після полтавської катастрофи з 1709 р. Послідовно і нещадно, усюди і всіми засобами, Росія нищила в себе всі, навіть найменші, прояви української національної окремішності в церковній, культурній і навіть чисто побутовій ділянках, а про політичні українські прямування вже й не говорити. Українські землі в Росії виставлені на повну національну загаду. І така сама нещасна доля сталася під російське панування. Російська концепція для нас, каже о. В. Подолинський, в ніякому разі не присмілива.

Супроти шкідливості усіх трьох вище згаданих концепцій залишається тільки четверта: українська самостійницька соборницько-державницька концепція. Автор «Голосу перестороги» перестерігав галицьких українців перед всіма згаданими вище трьома концепціями — звідти й назва його політичного твору — і бачить тільки один вихід: змагання до створення власної суверенної соборної держави. У сій власній державі знайде і Галичина, як і всі інші українські землі, свій повний захист і цілковиту оборону. Це був перший, ясний і рішучий, самостійницький і соборницько-державницький голос українського патріота-всеукраїнця, що вийшов у нашій новішій історії, вже перед століттями — з далеких південно-західних окраїн, з Лемківщини. І якраз з цієї частини етнічних українських земель, де зродився цей небуденний історичний твір сільського священика Василя Подолинського, нещодавно виселено зовсім населенське автохтонне населення, бо польського населення там ніколи не було й на лік. Самітньою на сільському цвинтарі Лемківської Верховини залишилася і могилка о. Василя Подолинського, як і та вбога церква, у якій він, як священик, служив Служби Божі і в українській мові проповідував Боже слово. Там нині засіли поляки, як і у владичому греко-католицькому соборі в Перемишлі, в якому автор «Голосу перестороги» прийняв срейські свячення з рук спископа Івана Снігурського, одного з великих і справді для нашого народу високо заслужених українських патріотів першої половини минулого сторіччя. Чи тепер подбас хто за їх могили? Слід нам вірити, що прийде час, коли велика ідея суверенної соборної української держави, видвигнена перед сто роками о. Василем Подолинським, стане доконаним фактом. І тоді там, на вільній Українській Землі, збудують належні пам'ятники і гетьманові Пилипові Орликові і скромному, але великому духом, сільському священикові Василеві Подолинському.

(Кінець буде).

кавиться такими, напр., справами, як поневолені народи й їх законні вимоги. Тому ми за панування міжнародного права в співжитті народів, але це право треба основно зреформувати й пристосувати його до конкретних вимог міжнародного життя, даючи кожному народові право на самостійне, суверенне життя.

Всякий закон має тільки тоді валу, коли за ним стоїть сила, яка гарантує його виконність і карас проступки. Дотепер міжнародне чи, краще, міждержавне право не мало за собою такої сили. Союз Народів, що мав застутити таку силу, — не дописав. З наших міркувань щодо організації Об'єднаних Націй можемо з усією певністю твердити, що ця організація в теперішній своїй формі й в теперішніх умовах не виконає покладених на неї завдань. Проповідуваний світовий уряд — це в нищих умовах також тільки прекрасна утопія. Тому й долі нашої з цими інституціями в'язати не можемо. Розвиток людства йде по лінії кристалізації й формування нових національних держав, які готові на співпрацю із своїми сусідами й взагалі з усім світом, але тільки на засаді національної свободи й державної суверенності. Народи хочуть і мусять говорити у власному імені. Вони хочуть єднатися в більші угрупування, але тільки на засадах рівності й справедливості. Народи с за панування права, яке нормуз не тільки існуючий стан, дуже часто побудований на насильстві й несправедливості, а права, яке виходило б із справедливих вимог кожного народу на відповідне йому місце під сонцем.

Ми сказали, що суспільно-політичний розвиток людства йде по лінії кристалізації національних спільнот, які змагаються за своє політично-державне усамостійнення. Майбутнє обличчя світу буде формуватися під цим кутом. Тому і міжнародне право, і закордонна політика, яка в своїй чинності має виходити з обов'язуючих для всіх зasad цього права, мусить поставити в свою основу новий національно-державний принцип. Це значить, що всяка національно-політична спільнота, що зріла до самостійного державного життя і що виявить свою волю жити самостійним державним життям, мусить користуватися всіма міжнародними засобами й законами, щоб цю свою волю реалізувати у вільній спільноті вільних народів світу.

Всяку یнієріялістичну й загарбницьку політику поодиноких держав і народів та агресивну війну, як засіб цієї політики, треба вважати злочином, і їх мають реагувати міжнародні закони й створені для береження цих законів міжнародні інституції. Система військово-політичних союзів, міжнародні засади рівноваги сил та міжнародне право мають стати на послугу цього національно-державного принципу, який гарантує свободу народам і одиниці та формує солідарну співпрацю між ними.

Цю засаду, зрештою, проповідував кол. президент ЗДА Вільсон у своїх знаних 14 пунктах, ця засада лягла в основу т. зв. Атлантическої Хартії, вона творить хребет статуту організації Об'єднаних Націй, ця засада, нарешті, стала офіційною закордонною політикою ЗДА (відомі 12 пунктів през. Трумена). В цьому напрямі Атлантическа Хартія, на основі якої західні держави провадили найжорстокішу в історії людства війну проти тиранії, поневолення й імперіалізму, постановляє, що «після остаточного знищення нацистичної тиранії буде створений мир, який дасть усім народам можливість жити в безпеці в рамках їх власних граніць та буде гарантом того, щоб усі люди в усіх країнах світу могли провадити своє життя, вільні від страху й недостач». Так само й статут організації ОН маючи за мету «охоронити грядущі покоління від страхіття (Geisel) війни» та «заманіфестиувати віру в основні права людини, в гідність і вартість людської особи, в рівні права чоловіків і жінок та великих і малих народів», постановляє, що одним з основних завдань цієї організації є «розвинути приязні відносини між націями, які полягають на пошануванні засад рівних прав і самоозначення народів». Ті самі засади кладено й ми в основу нашої закордонної політики. Тільки наша боротьба мас йти в тому напрямі, щоб ці міжнародні гасла не залишилися тільки гарними фразами, але щоб з часом вони стали підвальними для розбудови здорового, творчого і справедливого миру в світі. Наша закордонна політика матиме подвійну законність: волю українського народу до самостійного, суверенного національно-державного життя та міжнародні постанови, які мають силу міжнародного права.

(Далі буде).

Д-р СТЕПАН БАРАН.

Перші українські державники — соборники.

(Закінчення).

IV.

Інші українські державники-соборники — Юліян Бачинський і д-р Лонгин Цегельський, порушили ідею о. Василя Подолинського в півторіччя пізніше, вже серед країн, як він їх мав, обставин. Вони не крилися вже з нею, як це мусив робити автор «Голосу перестороги». Вони вже зовсім явно і прилюдно толосили потребу власної суверенної соборної держави: Юліян Бачинський — друком, а д-р Лонгин Цегельський також як вічевий промовець — пропагандист.

Вони всі три творять у Галичині трійцю українських державників-соборників, за якою при кінці 19-го стол. пішло вже чимало визнавців цієї ідеї, а з початку цього сторіччя, ще до першої світової війни, і маси українського народу в Галичині й Буковині. Між цією трійцею слідний і поділ праці: О. В. Подолинський — це перший ініціатор чи відновник нашої самостійницької соборницько-державницької ідеї; Юліян Бачинський — перший її конструктор, що дав їй у своєму творі

«Ukraine irredenta» (1895 р.) ширші ідеологічні і суспільно-економічні основи; врешті, д-р Л. Цегельський пропагував її і друком, головно в пресі, і на численних зборах та причинився великою мірою до її поширення в масах.

Юліян Бачинський, народ. 1870 р., юрист, кандидат адвокатури, гімназію і університет закінчив у Львові, де його батько, о. Олександер Бачинський, довгі роки був ректором львівської треко-католицької генеральної духовної семінарії, опісля крилошанином і мітратором львівської Митрополичної капітули. В його хаті була атмосфера інтелектуала, що цікавиться ширшими проблемами життя, не лише буденщикою. В такій атмосфері зростав і виховувався і його син Юліян. Вже молодим студентом зацікавився він політичними та соціальними проблемами, зокрема соціалістичним рухом в Європі і в зв'язку з цим і робітничим питанням. Вступив він до Української Радикальної Партії, що повстала 1890 р. у Львові, головно за спонукою Михайла Драгоманова. Ні в політично-партийному житті цієї партії, ні в житті Української Соціалісто-Демократичної Партії, до якої він вступив після

Після створення в 1839 р., Юліян Бачинський не відігравав ніякої провіднішої ролі. Не був блискучим промовцем, як Лопгин Цегельський, ні, як він, вічевим пропагандистом, тим менше що практичним організатором. Зате навчався аналізувати явища і події та робити з них відповідну синтезу. Вже в 24-ому році життя написав обширну студію з політично-соціальної і державної тематики п. и. «Ukraina iрредента», що вийшла друком у Львові в 1895 р. окремою книжкою, а після першої світової війни другим накладом. Розбираючи тодішнє національно-політичне і соціально-економічне положення українського народу в Австро-Угорщині і Росії, головно під впливом марксизму, якого докладно і сам тоді ще не простудивав, дав положення нашого народу в Австрії не завжди вірне наявіття і в деяких справах прийшов до зовсім помилкових висновків. Замало, в загальному, дійнісав він активність чужонаціонального елементу в національній діяльності на українських землях, зокрема в чужонаціональному, польського і московського пролетаріату та його шкідливий, під національним оглядом нівелючий вплив на українське оточення. Вірив у національну толерантію чужонаціонального пролетаріату на наших землях і не бачив від нього ніжкої більшої національної небезпеки для нас. Всю вину за наше національно-політичне і соціально-економічне пісневолення приписував він тільки панівний верстві — земельній шляхті і промисловій буржуазії та бюрократії як їхнім поміщикам.

Розум'ємо Ю. Бачинський добре те, що цей чужонаціональний елемент, який поселився численно передовсім у містах і промислових та копальнинних осередках України обабіч Збруча і Карпат (на Закарпатті мадари і змадризовані жиди), в тодішніх політичних умовинах сам не підпаде українізації, принаймні не дуже скоро. Цей елемент належить до панівної нації, в руках якої уряди і школи, і взагалі вся влада. А ця влада і штучно хоронить від деіоналізації презентовану нею національну меншину на українських землях. Та все ж Бачинський був переконаний, що постійна пролетаризація українського сільського довколишнього населення і брак заробітків на селі буде його витискати з села до міста і до промислових та копальнинних осередків. Український етнічний елемент при дальншому поступі урбанізації та упромисловлення українських земель буде безупинно заливати ці міста і промислові та копальнинні осередки, зразу як найнижчі некваліфіковані робітники і домашня прислуга. Чуже оточення не винародить такої постійно зростаючої української маси, хіба деякій частині. Силою конечності чужонаціонального міста та промислово-копальнинні осередки будуть набирати щораз більше українського характеру. Кляється боротьба за поліпшення соціально-економічного положення цієї української пролетарської верстви набере з часом і національного характеру, тим більше, що буде зростати та міцнішати національна свідомість поселеної там, не так що тепер численної, української дрібної буржуазії — ремісників і дрібних купців, що теж будуть чисельно зростати. Свою роль відіграє серед неї і українська національно освідомлена інтелігенція як чинник національно-освідомлюючий та організаційний.

Тоді прийде і до політичної боротьби, а це знову викличе потребу ширшої партійно-політичної організації на новочасних зразках, чого досі не було. Правда, дальша пролетаризація українського села спричинить відлив з нього частини його населення і поза межами краю, себто викличе властиву еміграцію, якої початки вже добре можна помітити. Та це конечне явище при такому соціально-економічному стані, в якому вже тоді, при кінці 19-ого сторіччя, жила величезна більшість українського народу, значить — українське село. Тим самим зросте і засяг зору та зацікавлення соціально-економічними, національно-політичними і взагалі тромадянськими справами і в самому селі, і в тих, що з нього мусили вийти.

I тут автор «України ірредента» приходить до властивого висновку з тих усіх подій та явищ нашого збірного життя: зродження і зрост українських намагань до визволення з соціально-національного утису. При цьому автор, як соціаліст, кладе найбільшу вагу на соціальну сторінку життя. Що більше. Витвориця опісля дальше намагання і до національно-політичного визволення українських земель з-під чужодержавної корми. Звідси і сама назва твору — «Україна ірредента», себто Україна, що хоче відрватися від насильного злучення з чужим державним осередком і хоче стати політично державною самостійною. Такий процес нашої політично-державної думки Ю. Бачинський уважає за природний і конечний; це в дальшому своєму розвитку доведе до остаточного якого скристалізування й пожвавлення української соборницько-державної ідеї, а з нею і намагання її здійснити. Власна українська держава стане тоді для народу зрозумілою життєвою конечністю. Суто практичних політичних вказівок для безпосередньої політичної праці автор не дає ніяких, залишаючи це майбутньому розвиткові по-дій. Взагалі на реальний практичний політиці Ю. Бачинський не визнавався все своє життя і сам стстаточно упав жертвою свого незнання.

«Голос перестороти» о. Василя Подолинського з 1848 р. залишився незнаним ширшим українським колам позерх 70 літ — отже, двом людським поколінням. Знали його хіба найближчі знайомі і дехто з членів Головної Руської Ради. Не знав, очевидно, цього твору і автор «Україна ірредента», що дійшов зовсім самостійно до української соборницько-державницької ідеї не на основі студій над нашою державно-політичною історією, якими близьче ніколи й не займався, а на основі дедукції з соціально-економічних і суспільно-політичних явищ своєї сучасності, при чому брав на увагу напрямок дальншого їхнього розвитку. Але в останньому десятилітті минулого сторіччя і сама українська державницька ідея в Галичині мала вже гурток своїх визнавців, до яких належав між іншими іван Франко та дехто з молодої світської галицької інтелігенції головно ровесники і знайомі автора «Україна ірредента». Були це переважно молоді члени або симпатики заснованої в 1890 р. Української Радикальної Партиї, що в порівнянні з панівною тоді серед галицьких українців старою — ще з 60-их років — і розмірно численніше вже народницькою групою з народницько-культурницьким характером визначалася не тільки політичним і соціальним, але й національним радикалізмом. Цей національний радикалізм, якого по суті не можна порівнювати з зовсім відмінним українським націоналізмом наших днів, був одночасно протестом проти вузької і політичної заскорузlosti старшої громади. Послідовно він приніс з собою і українську державницьку соборницьку ідею та причинився до її зрозуміння і поширення. Нова державницька і соборницька ідея впродовж стисаного десятиріччя приймалася поволі і серед старшої галицько-української інтелігентської громади, як противага проти ще доволі сильного московофільської групи так званих новоєристів Олександра Барвінського.

«Україна ірредента» добула тоді широке і вдаче зрозуміння серед галицько-української інтелігенції молоді, студентів університету і учнів вищих гімназійних класів. Я читав її як учень вищої гімназії в рік чи два по її появлі і пригадую собі добре, яке величезне враження спровідила вона на мене і на моїх товарищів самбірської державної польської гімназії, в якій українці творили більшість — тоді вже одинокий виняток у краю. «Кобзар» Шевченка, що його знали ми в тоді оголошений ідеї, і «Україна ірредента» Бачинського, як теж делкі твори Івана Франка, зробили нас, старших гімназистів і студентів, українськими державниками і соборниками. Подібний духовий процес пройшла українська молодь і інших східно-галицьких гімназій при кінці мин.

сторіччя ще перед появою «Самостійної України» М. Міхновського.

Самостійницьку державницьку ідею Ю. Бачинський спирає не на історичних фактах і документах, але виводить її як природне право кожного народу до самостійного політичного життя. Та основа є природною основою й нині для всіх народів, що давно втратили свою державну самостійність або її ніколи й не мали. Це право природне і самозрозуміле, як природне і самозрозуміле є право кожної людини до свободного користування її особистими і загально-громадськими правами. Супроти цих природних прав кожного народу на свободне влаштування повноти свого національного життя, отже й державно-політичного, історичні факти і документи мають тільки помічне, підрядче значення, хоча в потребі і їх беруть до уваги.

Ще дещо до характеристики автора «України ірреденті». Ми вже сказали, що практиком-політиком він не був. Закінчивши правничий факультет львівського університету, де і склав усі три приписані державні правничі іспити, кандидатом адвокатури вступив на адвокатську практику і відбував її за чергою в кількох адвокатських канцеляріях у Львові. Мало надарався до адвокатського звання, що, крім знання права, вимагає ще й знання та розуміння практичних потреб і вимог життя і хоч дещо життєвої проворності, не кажучи вже про фахову обов'язковість і прецизну точність. А з того всього багато бракувало Ю. Бачинському. Не дуже він пильно прикладався до науки права і, склавши три державні правничі іспити, не зложив уже трохи правничих ригорозів. Через те й не осягнув єїн ступеня доктора права, якого вимагав австрійський закон від тих, що після семилітньої практики з адвокатським іспитом хотіли стати самостійними адвокатами. На основі своїх правничих студій він міг бути суддею чи іншим державним урядовцем вищої категорії, бо, крім адвокатури, не вимагали в Австро-Угорщині докторату. Але Ю. Бачинський до державної служби не хотів вступити, мабуть, через свої соціалістичні переконання. Зрештою, не бідував і не дуже журився життям, бо мав добре матеріально забезпечено батька — святоюрського достойника, що вмер кілька літ перед другою світовою війною. Автор «Україна ірреданті» з зовнішнього вигляду був схожий на артиста чи поета, носив довге, буйне ясне волосся, еспанську борідку, величезну чорну краватку і чорний капелюх з широкими кришками. Вдачею — богоеміст, що любив вечорами посидіти при склянці пива в ресторані, а пізніше в каварні при чорній каві в гурті знайомих. Так майже безжурно, довгі роки плило його життя. Боротьба за існування особисто йому не була знана. Був приємною товариською вдачі і тому мав широкий гурт знайомих і приятелів серед української громади. У протилежності до Миколи Ганкевича, одного з перших і найвиразніших провідників українського соціалізму в Галичині, держався доволі далеко від поляків, підкреслюючи всюди свое українське національне наставлення.

Ю. Бачинський цікавився теж окрім еміграційною проблемою, як масовим соціально-економічним явищем у Галичині. Еміграція йшла головно до Злучених Держав Америки, і для студій над життям наших емігрантів в Америці виїхав Юл. Бачинський на кілька років перед першою світовою війною до Злучених Держав, де прожив близько два роки. Обіхав усі стейти, в яких були скupчення наших емігрантів. При цьому він вивчав правно-соціальні і економічні відносини та іміграційну й робітничу проблему у Злучених Державах, збираючи відповідний статистичний матеріал і матеріал до історії нашої іміграції і розвитку наших національних організацій за океаном включно з церковною справою. Вислідом цих довгих студій була велика праця Ю. Бачинського, що з'явилася друком у 1914 р. у Львові після його повернення до краю трубою, багато ілюстрованою книгою п. н. «Українська еміграція в Америці, том I» з багатим статистичним матеріалом, історію на-

шої тамошньої еміграції та її установ і діячів, з описом побутового життя наших емігрантів. Друк цієї великої книжки закінчено якраз напередодні вибуху першої світової війни і віддано до переплетні Т-ва «Просвіта» у Львові. Встигли оправити всього кілька десятків примірників з кількастисячного накладу, які негайно й розійшлися. Решту у вересні 1914 р. забрала з переплетні в аркушах російська окупантів військова влада, що зайняла цілу велику кам'яницю «Просвіти» в Ринку ч. 10 разом з її переплетнєю і друкарнею «Діла», та знищила зовсім цілий наклад. До рук читачів у краю і в Америці ця цінна книжка не дійшла і вже в часі першої світової війни була вона великою бібліографічною рідкістю.

З кінцем серпня 1914 р. Юл. Бачинський виїхав до Відня разом з масою галицько-української інтелігенції. Там працював дещо при видавництвах Союзу Визволення України і в дні створення Загальної Української Ради у Відні 5 травня 1915 року увійшов у її склад від Української Соц.-Дем. Партиї. Незабаром — вліті 1925 р. — покликано його до австрійського війська, де був старшиною служби постачання. Після розвалу Австро-Угорщини відомо, що він вже відмінно відомий в Україні. Ранією весною 1919 р. Бачинський вернувся до краю і на короткий час увійшов у склад Національної Ради в Станіславові. Після проголошення акту злуки в Києві 22 січня 1919 р., коли Директорія УНР формувала свої дипломатичні місії за кордон, Юл. Бачинського призначили головою дипломатичної місії УНР до Вашингтону, використовуючи його попередню знайомість американських відносин. Ранією весною 1919 р. виїхав він до Відня, а опісля з головою подібної місії до Данії, д-ром Дмитром Левицким, пізіжим головою УНДО й Української Парламентарної Репрезентації в Польщі, до Конентаги. Звідти робив заходи одержати в'їзову візу до Злучених Держав, але, наскільки знаю, до Америки дістатися не міг. Вернувся до Берліна, жив там довгий час, купив навіть в часі інфляції велику кам'яницю. З кінцем 20-их років перенісся до Праги та попав там до гуртка «смисловіховців» — пісвортців на Словаччині. Написав книжку, в якій проповідував орієнтацію на Словачську Україну, і з тою книжкою їхав до Києва через Польщу. На польському кордоні при ревізії цю книжку знайдено в його баляжі і його самого арештовано, бо в книжці були діялки непримінні для Польщі місця про польські репресії супроти українців. Його поставили перед польським судом у Львові і засудили на один рік в'язниці, яку й відсидів у Львові. Після того міг залишитися у Львові або вернутися до Праги. Та він не дався відвести від своєї постанови, бо вірив наївно, що за Збручем з справжня українська держава, хоч у советській формі, та хотів наочно її побачити.

При кінці весні, здається 1932 р., таки поїхав до Києва. Не довго ходив свободно в советському «раю». Його заарештували по вбивстві Кірова і засудили на 10 років, після чого слід по ньому загинув. Кажуть, що був у якомусь підполярному концентраційному таборі, де й загинув.

Так сумно закінчив життя автор «України ірреденті», що зробила такий великий політичний перелім у ментальності його сучасників.

•

V.

До іншого типу, як Юл. Бачинський, належить молодший від нього на чотири роки д-р Лонгин Цегельський. Народився він 1874 р. як син о. Михайла Цегельського, визначного українського патріота та знаного в краю громадського й церковного діяча і папського шамбелляна, що більше як півстоліття був парохом і деканом у місті Камінка Струмилова, де й умер на весну 1944 р. близько столітнім старцем. Лонгин Цегельський закінчив українську академічну гімназію у Львові і правничий факультет львівського університету зі ступенем доктора права. Як кандидат адвокатури, вступив на адвокатську практику, але й по

кількох роках покинув, присвятивши всеціло публіцистичній і політичній праці. Був дуже живою вдачі і знаменитий промовець та вже як студент університету і член студ. т-ва «Академічна Громада» у Львові відігравав провідну роль серед української студентської молоді.

В липні 1899 р. відбулось у Львові велике віче українських студентів, на якому Л. Цегельський був головним референтом. У своєму рефераті він уперше вказав на конечність активної боротьби молоді за оснування українського державного університету у Львові, і ця боротьба справді незабаром почалася. Та, крім справи оснування українського університету, що стала незабаром загальнонаціональним домаганням австрійських українців та їхньої парламентарної репрезентації, Л. Цегельський порушив на цьому вічу ще далеко ширшу, бо основну нашу справу. Устами Л. Цегельського вперше в нашій новій історії пролунав публічно на вічу при величезному маніфестаційному ентузіазмі всіх учасників заклик присвятити всі свої сили праці над створенням самостійної суверенної і соборної української держави. Аргументуючи своє внесення, доловідач доводив, що тільки у власній суверенній державі українська нація зможе знайти повне забезпечення всіх своїх потреб, між ними і культурних з власним українським високим шкільництвом. Серед бурхливих оплесків кількох сотень зібраної студентської молоді — світської і духовної — прийнято на цьому вічу обидва внесення Л. Цегельського.

Відтоді розпочалася в Галичині систематична явна пропаганда — часописна і усна — за українську суверенну соборну державу. Саме маніфестаційне ухвалення на згаданому вічу внесення Л. Цегельського було зрозуміле, бож учасники віча читали перед тим «Україну ірреденту» Ю. Бачинського і для них ця ідея не була вже новиною. І молодь розпочала незабаром відповідну акцію. В 1909 р. основано у Львові студентський журнал-місячник «Молода Україна», одним з перших редакторів якого був Л. Цегельський. На сторінках цього журналу, першого взагалі українського державницького і соборницького органу, що появлявся легально у Львові довгий час і редактором якого був якийсь час і я, поміщувано систематично статті, що обговорювали конечність наших змагань за створення української сувереної соборної держави. В одному з чисел з'явилася теж ширша згадка та критика брошури М. Міхновського «Самостійна Україна». — Українська студентська молодь в австрійській Україні вже від перших років нашого сторіччя була повністю і всеціло пірейната українською державницькою і соборницькою ідеєю і цю ідею поширювала в народніх масах.

Одним з найбільш заслужених пропагаторів цієї був саме д-р Л. Цегельський. В кілька літ по згаданому вічу він став на якийсь час редактором найбільш поширеного в Краю великого популярного тижневика «Свобода» у Львові, органу Української Национально-Демократичної Партії. Належав він теж до редакції львівського щоденника «Діло», де писав передові статті і короткий час був його головним редактором. Як публіцист порушував нероз'єднані на сторінках «Свободи» і «Діла» нашу соборницько-державницьку справу, як промовець говорив про неї на публічних вівчах піред масами народу. Щоб цю ідею поширити і закріпити в душі українських народних мас у Галичині, д-р Л. Цегельський написав велику популярну розвідку-студію п. н. «Русь—Україна і Московщина—Росія», яку Т-во «Просвіта» видало окремою книжкою у великому накладі. У цій книжці автор говорить про історичні взаємини Руси—України з Московщиною—Росією, про нашу боротьбу за здобуття та відзначення власної державності та про безпереривні намагання Московщини — Росії, збройні і мирні, поневолити український народ. Свою мету Московщина—Росія остаточно посягнула, а нині всіма засобами старається це по неволення закріпити назавжди, і знищити зовсім

український народ, як народ самостійний. Росія — це наш відвічний ворог № 1, і наш народ мусить з нею вести безупинну і завзяту боротьбу, бо тут іде про його існування. Перед дальшим поневоленням і перед своєю національною заглоюю український народ може забезпечити себе тільки шляхом розбиття царської Росії і створення власної суверенної держави. Книжка д-ра Л. Цегельського стала дуже популярною в народніх масах у Галичині. Вона доходила до найдальших закутин краю і селян, просто її розривали. Великий наклад незабаром вичерпався, зроблено другий, ще більший, що теж моментально розійшовся, а отіля і третій, який теж розхоплено. Такого масового успіху не мала в Галичині ніяка українська історично-політична розвідка. Як «Україна ірредент» Юл. Бачинського промостила шлях для нашої соборницько-державницької ідеї серед молодої інтелігенції в Галичині, так кілька літ пізніше «Русь—Україна і Московщина—Росія» д-ра Л. Цегельського зробила те саме в українських масах у Галичині, що з етнографічної маси переродилися незабаром у народ, свідомий своєї остаточної державної мети. Висловом цього були десятки тисяч зголосень української селянської молоді в Галичині в серпні 1914 р. до літіону Українських Січових Стрільців (УСС) для збройної боротьби з російським царатом за державне визволення України з московської неволі. На цьому державницькому освідомленні наших народніх мас у Галичині, за якою пішла Й. Буковина, сперся і Листопадовий Зрив 1918 р. і збройна боротьба Української Галицької Армії за суверенну соборну Українську Народню Республіку в рр. 1918—20.

Грунт для соборницько-державницької ідеї та її розросту в Галичині приготовлювано вже давніше. Останні десятиліття минулого століття було добою творення та ясної кристалізації української національно-політичної думки взагалі і в злуці з нею створення українських політичних партій з точно означеню програмою та організацією. Початок вийшов з Української Радикальної Партії, що, порушуючи соціально-економічні проблеми, на які досі мало звертали увагу, створила новий політичний фермент. До рядів цієї партії пристали молоді, талановиті люди з-поміж світської інтелігенції, і нові політичні і соціальні ідеї порушувалися на сторінках радикальної популярної преси повів був Михайло Павлик. Тому ця партія не знайшла ширшого відгомону в народніх масах. Вже після 1895 р. виступили з неї найпомітніші її члени, що дали почин до заснування двох нових партій у Галичині — Української Национально-Демократичної Партії (УНДП) і Української Соціально-Демократичної Партії (УСДП).

З рядів УРП виступив один з її корифеїв, д-р Іван Франко та найдіяльніші її члени — посол д-р Теофіль Окунєвський, Вячеслав Будзиновський, д-р Євген Левицький, д-р Володимир Охримович та інші — всі три останні талановиті журналісти, зокрема Левицький та Охримович і всі три вони при перших загальних виборах до австрійського парламенту, 1907 р. стали послами як кандидати панівної вже в краю і рішальної УНДП. Для створення УНДП ішла довша підготовна праця. Цю працю виконав двотижневик «Будучність», що його впродовж 1899 р. видавали у Львові д-р Е. Левицький і д-р В. Охримович — обидва адвокатські кандидати і журналісти — і містець-малляр Іван Труш. Редагували «Будучність» два перші як справді талановиті журналісти, порушуючи там багато проблем політичного-ідеологічного і практично-організаційного характеру. В думках галицької інтелігенції, навіть старшої, «Будучність» зробила великий духовний перелім, як ніякий інший часопис до того часу. Вона приєднала і ширші кола старшої інтелігенції, між ними таких, як

Ю. Романчук, о. Олександер Стефанович, д-р Кость Левицький, д-р Євген Олесницький. Згадані радикальні сецесіоністи та численні інтелігенти старої народовецької громади, що від 1885 р. скучувалися біля краєвого політичного Т-ва «Народна Рада» у Львові та біля редакції «Діла», створили з кінцем 1899 р. нову партію УНДП, виробивши для неї широку програму і організаційний статут. На чолі політичної т.зв. максимальної програми поставлено змагання за створення суверенної еоборонної української держави, а в т.зв. мінімальній, себто практичній програмі — поділ Галичини та створення в Австрії окремого українського коронного краю, значить повної національно-територіальної автономії для українців. Таким чином, відновлено домагання Головної Руської Ради у Львові з 1813 р. У проводі нової партії став посол Юліян Романчук, як голова (пізніший віцепрезидент австрійського парламенту), а як вступник голови д-р Кость Левицький, що опісля став парламентарним і соймовим поєлом, був головою УНДП та довгі роки керував політикою австрійських українців. До УНДП вступили в 1899 р. Іван Франко і 'проф. Михайло Грушевський, що кілька перших літ були навіть у її верховній управі. Нова партія стала незабаром масовою і рішальною.

Друга група радикалів-сесесіоністів, а саме: Юліян Бачинський, Семен Вітик, Микола Ганкевич, посол д-р Роман Яросевич та ще декото створила з кінцем 1899 р. Українську Соц.-Демократичну Партию (УСДП). І вона прийняла в свою програму соборницько-державницьку ідею, але сама залишилася дуже слабенькою партією. Значно сильнішою, хоч завжди з льокальним характером була УРП, що теж прийняла тоді у свою програму соборницько-державницьку ідею, яку тим самим прийняли ве три українські партії і популяризували її у своїх пресових органах. Найбільше і постійно популяризувала її у масах згадана «Свобода», якої редакторами були за чергою: д-р С. Левицький, Вяч. Будзиновський, д-р Л. Цегельський, Олексій Кузьма, а від 1913 р. до 1918 р. автор цих рядків.

В 1909 р. д-р Л. Цегельський став послом до австрійського парламенту і був ним до 1918 р. В рр. 1913 і 1914 був теж послом до галицького сейму. Не кидав і публіцистики і в рр. 1915—18 був редактором щоденника «Українське Слово» у Львові. В серпні 1914 р. вийшов до Головної Української Ради, яка в травні 1915 р. перетворилась у Відмінну Українську Раду — обидві під проводом д-ра Костя Левицького. Разом з автором цих рядків був д-р Л. Цегельський членом обох цих рад. Восени 1924 р. обидва вони, як делегати Головної Української Ради, вийшли до Туреччини, Болгарії і Румунії, щоб пропагувати там сприятливу опінію до створення української суверенної держави. В Івангороді мали вони розмови в цій справі з керівниками отоманського уряду — великим везиром Талат Пашиою і міністром війни Енвер Пашиою та іншими турецькими політичними діячами і представниками преси. Так само говорили в Софії з прем'єром міністрів д-ром Василем Радославовим, президентом болгарського парламенту і з цілим туртом болгарських послів, політиків та журналістів. В Букарешті, де уряд і велика більшість тамошньої публічної опінії була по боці Антанти, отже й Фосії, такі розмови вони мали тільки з представниками соціалістичних кол, між іншими і з Хр. Раковським, пізнішим советським диктатором України. Була це перша українська пропаганда української держави перед урядами найбільш зацікавлених у нашій справі бальканських держав. В кілька літ пізніше українська суверенітет і еоборона Держава стала фактом, доконаним актами з 22 січня 1918 р. в Києві, актом з 19 жовтня 1918 р. у Львові і актами злуки з 3 січня 1919 р. у Станиславові та остаточним актом у Києві з 22 січня 1919 р. Д-р Л. Цегельський увійшов 19 жовтня 1918 р. до Національної Ради у Львові, а 9 листопада 1918 р. до першого уряду з назвою Державного Секретаріату Західно-Української Народної Республіки (ЗОНР) під проводом д-ра Костя Левицького, як державний секретар внутрішніх справ. З доручення уряду він вів вступні переговори в Києві щодо злуки ЗОНР з УНР і так приготувив і саму злуку.

Незабаром після проголошення акту злуки д-р Л. Цегельський вийшов з уряду ЗОНР, щоб з його доручення вийхати в дипломатичній місії за кордон. Приїхав до Відня і там залишився, щоб в 1920 р. вийхати до Злучених Держав, щоб там зорганізувати збірку на національний фонд для визволення західно-українських Земель з-під польської окупації. У Злучених Державах залишився він на постійне і вже віддавна з американським громадянином. Як громадський діяч і журналіст бере він там живу участь у тамошньому українському національному житті. Статті його пера появляються нераз на сторінках двох наших великих часописів — щоденника «Свобода» в Нью Джерджі і «Америки», що виходить тричі на тиждень у Філадельфії. Відвідував він нераз і Канаду, де виголошував доповіді на різних більших зібраниях канадських українців. Промовляв теж нераз і через американське радіо в пропаганді української державної справи. В квітні 1945 р. в часі створення Організації Об'єднаних Націй у Сан Франциско вийшов туди як голова американсько-української делегації. Іменем цієї делегації домагався він усунення саветської скучації українських земель, яку перед світом тільки маєкус українська совєтська Соціалістична Республіка, а фактично неподільно панувала там большевицька Москва при допомозі неймовірного терору і послідовного масового, навіть біологічного винищування українського народу. В ім'я тих засад, що їх проголосив президент Рузвелт і які прийнято в основу статуту Об'єднаних Націй, домагався він тоді визнання повної суверенітети УНР та її національного уряду з усуненням чужої окупації. По 46 роках — від свого першого виступу на студентському вічі у Львові в 1899 р. з проголошеннем конечності боротьби за українську суверенітетну державу — підніс цю ідею як реальну конечність перед зібралими у Сан Франциско представниками народів з усього світу — вже після того, як українська суверенітетна держава короткий час справді існувала. І цій нашій великій ідеї не спрієвівши він усе своє життя. Інакше, як Юр. Бачинський, автор «України ірреденті», що повірив у добру волю московсько-совєтських окупантів і сам від них затинув.

Галичину після свого віїзду з неї з початком 1919 р. д-р Л. Цегельський відвідав тільки один раз — в липні 1938 р., щоб побачитися з своїм старільцем 90-літнім батьком у Кам'янці Струміловій та з дружиною і з двома синами у Львові. Побув там усього три дні, бо на дзвіній час польська поліція не дала дозволу. Вліті 1947 р. американська Україна вшанувала 50-ліття громадської і політичної діяльності д-ра Лонгіна Цегельського, нині найстаршого віком і безперервного подвижника української соборницько-державницької справи. Нам дозвілья побажати, щоб цей заелужений ювіляг дожив ще повного здійснення тої ідеї, для якої жив і за яку боровся все своє життя та в яку ніколи не зневірився.

VI.

Моя тема про трьох наших перших державників-соборників властиво вже вичерпалася. Та дозвільяється згадати хоч коротенько і про четвертого — Миколу Міхновського, що вперше з своєю брошурою «Самостійна Україна» виступив у 1900 р. вже після появи «України ірреденті», після того, як у політичну програму всіх трьох галицько-українських партій прийнято соборницько-державницьку ідею та після згаданого вище рішення загально-студентського віча з липня 1899 р. Ще перед тим «Україна ірредента» — знаю це від її автора — попала в невичкому числі примірників шляхом контрабанди на наддніпрянську Україну. Там читали її ще перед 1900 р. печисленні

гуртки головно студентської молоді; у трохи більшім числі примірників перепечковано туди з Австрії невеличку брошурку «Самостійна Україна», що розійшлася теж передовсім серед студентської молоді, відкриваючи перед нею нову для неї ідею самостійної України, як нашу реальну конечність.

Про самого автора «Самостійної України» М. Міхновського, про Тарасівців, про Революційну Українську Партию (РУП) була вже обширна стаття на сторінках журналу «Орлик». До неї хочу додати дещо про знану мені з львівського ґрунту діяльність Революційної Української Партиї — РУП — та про самого М. Міхновського, якого я пізнав у Львові ще як студента львівського університету перед сороком кількома роками і з яким я до першої світової війни зустрічався кілька разів та говорив довше про наші громадські справи.

Революційна Українська Партия, зразу як невеличкий гурток, головно студентів, створилася в 1900 р. До її основників належав і М. Міхновський, один зі старших віком цієї громади. Він мав тверді і непохитні українські національні і переконання і не проміняв їх і пізніше на соціалізм, такий модний тоді серед молодих наддніпрянських українців. Широкої явної політичної діяльності не можна було розгорнути в тодішній російській дійсності, як це могли робити австрійські українці, що жили в конституційній державі. Українство в Росії було проскрибоване, а про легальне видавання української преси і літератури не могло бути тоді й мови. Тому і РУП почала друкувати свої видання в Австрії. Першою її книжечкою була згадана брошурка М. Міхновського, яка своїм небувалим українським національно-політичним і самостійницьким змістом зробила перелім у політичній думці на Наддніпрянщині. Вона ж досі не виходила поза домагання заспікоти українські чисто культурницькі потреби. Аж тут з'являється домагання самостійної України вже у власному державному маштабі, що було справді революційним поступом. На жаль, ідея М. Міхновського не знайшла тоді, крім дуже нечисленних одиць, ширшого відгомону і ще довго не змогла уgruntуватися.

Властиву видавничу діяльність РУП розпочала тільки в 1902 р. видаванням у Чернівцях свого органу «Гасло» під редакцією Дмитра Антоновича (Мухи). Десь на весні 1903 року перенесено «Гасло» до Львова. Сюди перенесено й другий сріг РУП — «Селянин». Короткий час у 1903 р. РУП видавала у Львові популярний часопис для промислових робітників «Добра Новина», а в рр. 1904 і 1905 — до вибуху першої російської революції восени 1905 р. — на її місце з'явилася «Праця». Все те друкувалось у Львові в друкарні Манецикіх, де тоді друкувався львівський щоденник «Діло» і тижневик «Свобода». В 1903 р. редактування згаданих видавництв РУП обняв Симон Петлюра, що жив у Львові більше як два роки — до осені 1903 р. — під іменем Симона Тагона. З

ним жив я жив^{*} увесь час у близьких дружніх відносинах і часто з них сходився. Якийсь час я був редактором «Молодої України», якою Петлюра-Тагон дуже цікавився, а в 1905 р. фірмував я як відповідальний редактор його видавництва. На кордоні щось два рази приловила була посили російська прикордонна сторожа, і тоді на домагання російського міністерства закордонних справ (через російську амбасаду в Відні) австро-угорське міністерство закордонних справ і австрійське міністерство внутрішніх справ через дирекцію поліції у Львові робило поліційні доходження. Мене кликали до дирекції поліції. Списували протокол, у якому я заперечив яку-небудь співучасть у видаванні приловлених друків, що, мовляв, друкуються незвідомо де, мабуть, десь поза Австрією. На тих львівських виданнях РУП не було подане місця друку ні ім'я видавця та редактора; вони були призначенні тільки для Росії і в Австрії їх не можна було кольпортувати. Очевидно, дирекція поліції у Львові, де референтом пресових справ і друків був тоді д-р Юзеф Райнлендер, пізніший директор поліції — про все добре знала, бо ж я був зголошений у поліції, як відповідальний редактор тих видавництв. З «приязні» до Росії на видавання таких друків і контрабанди до Росії поліція дивилася крізь пальці. Протокол закінчувався урядовою допискою, що не стверджено, що приловлені друки виходили у Львові. Я дістав усну пораду, щоб фірмовані мною перед поліцією друки перепачковувано до Росії зручніше, щоб дирекція поліції не мала клопотів зі списуванням протоколів і виясненнями до міністерства у Відні.

До Львова приїздив тоді і М. Міхновський. Видавництво РУП набирало щораз ясніше чисто соціалістичного характеру, з чого М. Міхновський був дуже невдоволений, як це знаю з розмови з ним. В лоні РУП скристалізувалися дві окремі групи — більша, що створила Українську Соц.-Дем. Робітничу Партию, до якої пристали Дмитро Антонович, В. Винниченко, С. Петлюра і інші, і мало численна т. зв. Спілка, як філія російської Соц.-Дем. Роб. Парти, у якій опинилися Олександр Скоропис-Йолтуховський і Маріян Меленевський (Васок). М. Міхновський не пристав ні до одної з них; він не хотів розмінювати свої українські національні ідеали на соціалістичні. РУП перестала існувати.

Особа М. Міхновського, доволі високої, майже атлетичної статури, справляла на мене враження людини непостійної в своїй праці, може навіть трохи істеричної, що легко запалюється, але ще легше зражується хвилевими невдачами. Піддавався хвилевим зовнішнім ефектам і до них прив'язував велику вагу. Тим нагадував мені трохи популярного «батька Кирила» — д-ра Кирила Трильовського — з його «Січами», лентами, топірцями, малиновими прапорами і походами. Був він lux in tenebris — світлом у темноті, метеором, що заснів і скоро погас.

(Кінець).

Д-р ОСТАП ГРИЦАЙ:

БАНКРОТ ЛІТЕРАТУРИ

(Продовження).

ОПОВІДАННЯ.

Але що людське а's amandі цікавить Костецького не від сьогодні, цього доказ зпр., його нарис «Вічна битва» (повістка без імен і реплік), поміщ. в літ. додатку до часопису «Наше життя» (з 26. I. 1946) — в числі, присвяченім II. З'їздові Мурівців, де Костецький, розмальовуючи еротичну пригоду якоїсь мабуть сатиризісом навіщеної жінки, що відвідує вночі цілком, чужого її чоловіка, пише таке:

«Крізь сміх спітав він її, чи спітала вона дозволу в чоловіка прийти сюди. Вона — (що лягла

впоперек ліжка, через його ноги) — шепотом відповіла, що той, хто лишився на кухні, не чоловік її. Він не міг отягнутися від здивування. Він сказав, що це має бути надзвичайно велика людина, якщо вона спроможна водити за собою на ланцюгу таку гарненьку жінку, не творячи з нею по-дружжя. Тоді вона розпочала з ним боротьбу. Юнак був дужий, гарячий, але, не спінній (sic!). Борючися з ним, вона випростала ноги вздовж ліжка, і він накрив її простирадлом. Вона в'яглася йому нігтями в шию, але наступної міті втратила